

Motiv sna u hrvatskoj usmenoj baladi

MATEA BALEN

Zagreb

U radu se proučava motiv sna u hrvatskim usmenim baladama. Najprije se ukratko iznosi teorijski dio o baladi, a zatim se na odabranom korpusu pjesama koji čine: *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga 5 (*Ženske pjesme: Romance i Balade*) i knjiga 10 (*Ženske pjesme: Haremske pričalice i bunjevačke groktalice*), *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu* Andre Murata i *Narodna pjesmarica* Mihovila Pavlinovića, pokušava odgovoriti na pitanja koja san u baladi otvara. Samom snu pristupa se iz mitske perspektive zbog bližeg shvaćanja snova hrvatskih usmenih balada kao poruka više sile.

Ključne riječi: balada, san, sanjač, obitelj, smrt

Kao čest motiv i književna tema, san se koristi od temeljnih civilizacijskih djela. Posebno značenje san ima u srednjovjekovnoj književnosti u obliku eshatoloških vizija,¹ književnosti humanizma i renesanse, gdje se pojavljuje kao proročanstvo, “viđenje budućeg i onostranoga” i “dublja spoznaja o nepoznatom i budućem” (Benčić i Fališevac 2012: 9), te u književnosti baroka,² gdje “dobiva posebno značenje postavši metaforom svjetonazorskog pesimizma epohe, izrazom nevjerice u mogućnost spoznaje zbilje” (isto). U romantizmu je san i dalje važna tema, povezana s “otkrićima i spoznajama psihoanalize” (isto). Sredinom 20. stoljeća “snažan je impuls fantastičnoga” odjeknuo u književnosti pa san kao književna tema nastavlja privlačiti pažnju do današnjih dana (usp. Benčić i Fališevac 2012). Zbog svoje zanimljivosti, motiv sna nije ostao nepoznat ni hrvatskoj usmenoj književnosti, čemu svjedoči i nemali broj usmenih balada. Da je upravo san jedan od ključnih dinamičkih motiva hrvatske usmene balade, pokušava dokazati ovaj rad.

¹ Eshatološke vizije (snoviđenja) popularne su u srednjovjekovnoj književnosti. Takvi su snovi posebni su jer nisu “čisti san, nego vrsta meditacije, *mentalno gledanje*” (Vojvodić 2013), pa se san poima kao otkrivenje koje je važno za sanjača, ali i cijelu vjersku zajednicu. Primjer takvoga sna je san svetoga Bernarda, o kojemu je više pisala Marija-Anna Dürriegl (usp. Dürriegl 2012).

² Barokno djelo u kojem se posebno razmatra san je *Život je san* C. de la Barce (usp. Benčić i Fališevac 2012: 7).

DEFINICIJA I GENEZA BALADE

Balada je jedan od složenijih i teže odredivih žanrova koji je oduvijek privlačio pažnju narodnih stvaratelja³ i pisaca umjetničke književnosti (usp. Poljak Makaruha 2007: 11). U različitim je razdobljima europske književnosti balada označavala različite književne žanrove. Njezino se značenje kroz povijest mijenjalo, pa činjenica o postojanju mnogobrojnih definicija balade nije začuđujuća. Dubravka Poljak Makaruha pišući o ukrajinskim usmenim baladama iznosi više definicija kojima potvrđuje nestalnost i neodređenost baladnoga žanra. Baladu definira kao: “vrstu narativne pjesme koja se prenosi predajom” (Poljak Makaruha 207: 12), oblik sumornog ugođaja i tragične teme, epsko-lirsku pjesmu koja ima dramski zaplet i pjeva o ljudskoj sudbini pojedinca te kao kratku pjesmu “koja jednostavnim jezikom i stihom kazuje priču” (isto.: 12) koja počinje u ključnome trenutku, u kojem se pripovijest okreće svojoj katastrofi i tragičnom svršetku. Fokusirajući se na jednu situaciju, koja je u baladi ključna i predstavlja osnovnu radnju, balada češće izostavlja moguće pretpostavke i objašnjenja o uzrocima i početku opjevanoga sukoba. Ipak, u pojedinim se baladama ukratko iznosi početna situacija ili se spoznaje pomoću vlastitih zaključaka, koji se donose na temelju iščitavanja sadržaja balade (usp. *Encyclopaedia Britannica*).

Baladu se definira i kao pripovjednu pjesmu ili pripovijest u stihovima (usp. Delić 2001: 40). Iz toga da pripovijeda, priča pripovijest i ima radnju, naslućuje se epska dimenzija balade koja je razgraničava i razlikuje od epske pjesme i epa. Zbivanja u epu i baladi razlikuju se i prema količini iznesenog sadržaja. Balada, kao kraći oblik, pripovijeda o jednom događaju, a radnja započinje *in medias res* i strukturirana je sažeto i napeto. U baladi se iznose samo one činjenice koje su važne i neizostavne za radnju. Tanja Perić-Polonijo u radu “The Ballad and the Lyric Poem”, pišući o odnosu epske pjesme i balade, ističe kako baladi forma ne dopušta detaljiziranje i podrobniju psihologizaciju lika, koju epska pjesma i ep sadržavaju. Psihologizacija lika u baladi iščitava se iz samog događaja odnosno postupaka lika (usp. Perić-Polonijo 1988).

Postupci sažimanja i ograničavanja baladu čine sličnoj lirskoj pjesmi. Imajući u vidu sličnost balade s lirikom i epikom, balade se obično dijeli na lirske i epske.⁴ Lirske pjevaju o jednom isječku stvarnosti, o jednoj životnoj

³ Stvaratelji usmene književnosti tj. kazivači nisu nužno imali žanrovsku svijest. Kada su pjevali o nesretnim ljubavima i sl., pjevali su na baladni način.

⁴ Podjela s obzirom na dominaciju epskih odnosno lirskih elemenata u baladi. Podjelu balada na lirske i epske moguće je izvršiti i prema broju stihova. Lirske su balade kraće, a epske duže i opsežnije. “Prave balade” bile bi one koje imaju podjednako lirskih i epskih elemenata, a broje od 50 do 100 stihova (usp. Perić-Polonijo 1988; Delić 2001).

epizodi i kazuju o junaku koji se našao u nevolji. Epske se više usmjeravaju na baladni događaj, a manje na baladnoga junaka (usp. Maglajlić 1985: 13).

Pišući o baladi i sličnosti s lirikom,⁵ Josip Kekez baladu smješta u središte lirskoga pjesništva zbog izricanja “punog životnog realizma” (Kekez 1998: 178). Smatra da je balada manja pjesnička pripovijest tragična svršetka, ponekad vrlo minijatura, a ponekad razvijene naracije (usp. Kekez 1988). Iako je zbog naracije koju posjeduje balada lirsko-epski oblik, zbog melankoličnosti i pjevanja o ljudskim sadržajima, koji su postavljeni u suodnos prema bližnjima: obitelji, rodbini, prijateljima te ostalim oblicima zajedništva, balada je bliža lirici. Što je zajedništvo prisnije, balada je potresnija i tragičnija (usp. Kekez 1998), a tragični je čin na kraju očekivan i logičan (usp. Delić 2001).

Ni pojam balada nije lako objasniti jer se oko njegova porijekla razvilo nekoliko teorija. Proučavatelji smatraju da je termin preuzet iz talijanskoga ili provansalskoga jezika (usp. Škreb 1968: 62). Tvrtko Čubelić smatra da se on razvio iz glagola “romanske provenijencije *balar*”, što znači “plesati”, “i prema keltskoj riječi *balada*” (Čubelić 1958: 95), koja je označavala pripovijest odnosno pjesmu uz koju se plesalo, najčešće u kolu, a kazivala je određenu epizodu iz života (usp. Čubelić 1958).

Problemikom naziva bavio se i Josip Kovačić u doktorskoj disertaciji *Poetika narodne balade i romance na osnovu hrvatsko-srpske i mađarske građe* (1980). Za razliku od Čubelića, Kovačić baladom poima i baladu i romancu, pozivajući se na Augusta Šenou, koji tvrdi da su “balada i romanca ista stvar nikla na raznih mjestih pod raznim imenom” (Kovačić 1980: 106). Danas su ti žanrovi razgraničeni pa se romanca definira kao pjesma čija je “tema redovno ljubavna te zahvaća neki događaj koji živo opisuje, često ubrzanim ritmom, s prevladavajućim osjećajem vedrine” (Solar 1983: 155), dok balada pripovijeda o nesretnim događajima i stradanjima, a ritam joj je polaganiji. Intonacija balade je tužna, a cijela pripovijest završava tragično (usp. isto). Simona Delić ističe da su balade tugaljive i melankolične pjesme (usp. Delić 2015: 491) najnaklonjenije motivu obitelji i odnosima unutar obiteljske zajednice (usp. Delić 2001).

Što se postanka balade tiče, Mira Sertić iznosi tezu o mogućnosti nastanka balade iz epa, odnosno epa iz balade. Mišljenje da je od niza balada spojenih u cjelinu nastao ep, zagovarao je Friedrich August Wolf u djelu *Prolegomena ad Homerum*.⁶ No, javlja se i obrnuta pretpostavka – da su balade nastale

⁵ Kekez naznačuje da se poezija tradicionalno dijelila na junačku i žensku što odgovara današnjoj podjeli poezije na epsku i lirsku pjesmu. Junačka se poezija, za razliku od ženske, koja je bila osjećajnija i koju su izvodile žene, izvodila uz gusle i pjevala je o junačkim djelima (usp. Kekez 1998: 176). Kao posebnu skupinu usmenoknjiževnih balada Kekez ističe bugaršice (isto: 179).

⁶ Wolf je tvrdio da je *Ilijada* nastala povezivanjem kraćih pjesama u cjelinu. Iz toga je moguće raspravljati o baladi kao kraćoj epskoj pjesmi, čijim je međusobnim povezivanjem nastao jedinstveni ep. Ista bi

kraćenjem epova.⁷ Takve “skraćene pjesme” pjevale su se i “igrale” najčešće u kolu, a s vremenom su poprimile lirski element. Melodijska je linija pjevanih balada ovisila o tekstu pa su ta dva elementa bila tijesno povezana – “što je melodija bila bogatija [...] to je bio i jači lirski element” (Sertić 1968: 149). Kako se melodija prilagođavala tekstu, melodijske su linije bile izrazito jednostavne, a često su služile olakšavanju improvizacije i pomaganju pamćenja sadržaja (isto: 148).

Sertić ističe kako je uobličavanje istoga sadržaja jednom u ep, a drugi put u baladu ovisilo o društvenoj situaciji⁸ pa je “razlika u funkciji proizvela [...] kod istog sadržaja razliku u formi” (isto).

Vidljivo je kako o nastanku balade teoretičari imaju različita mišljenja. Razlog tome su različite teme i obilježja balada u pojedinim narodima. Baladu bi se tako moglo razumijevati kao žanr s mnogo vrsta i podvrsta. No, problemima koje balada otvara tu ne bi bio kraj. Nemoguće bi bilo iznijeti i sva obilježja balade jer su shvaćanja balade vrlo nedefinirana i različita pa je teško izdvojiti obilježja koja bi bila primjenjiva na sve balade. Nadalje, “svi pokušaji za jednom jedinstvenom tipologijom balada ostali su bez rezultata, upravo zbog toga što nije bilo jedinstvenog, ujednačenog kriterija, koji bi suštinski pogodio i obuhvatio baladu u različitim krajevima svijeta” (Čubelić 1958: 84).

Ako se pažnja usmjeri na hrvatsku usmenu baladu, jasno je da se zanimanje za baladni žanr pojavilo vrlo rano. Stanko Vraz prvi spominje balade i romance. Kao ni Šenoa, ni Vraz ne razgraničava te žanrove, no romanci pripisuje različitu metriku i romansku tradiciju. Iako se Vraza poima prvim proučavateljem balade, prvi hrvatski zapis balade datira prije njegova vremena. Godine 1497. talijanski je pjesnik Ruggero de Pазienza čuo i zapisao bugaršticu koju se izvodili Moliški Hrvati pred kraljicom Isabellom del Balzo, a koja je pripovijedala o Sibirjaninu Janku i njegovu tamnovanju u Smederevu⁹ (Delić 2001: 6–7).

Osim Vraza, zanimanje za baladu pokazao je i Petar Preradović te Franjo Marković, kojega Munib Maglajlić smatra osobom zaslužnom za početak

tvrdnja podrazumijevala da je balada starija od epa (usp. Sertić 1968: 145–146).

⁷ Kako su balade obrađivale istu tematiku kao i epovi, prevladalo je mišljenje da su se epovi kratili i na taj je način nastala kraća epska pjesma (balada) koja je zbog sažimanja sadržaja dobivala na dramatičnosti (usp. Sertić 1968: 147).

⁸ Ako je izvođač usmenoknjiževnoga djela imao na raspolaganju mnogo vremena, sadržaj je pripovijedao “nadugačko” i “naširoko”, kazujući pojedinosti i detalje, potanko opisujući ključni događaj pjesme, odnosno epa. Tada bi se publika, koja je pomno slušala izvedbu, usredotočila na tekst. U drugim okolnostima, kada je publiku trebalo zabaviti, poželjan je bio ples i tada bi važnost teksta bila u drugom planu (usp. Sertić 1968: 148).

⁹ Bugaršticu o tamnovanju vojvode Janka objavio je Miroslav Pantić u *Zborniku Matice srpske za književnost i jezik*. Pantić je navedenu bugaršticu prepoznao u talijanskom epu *Lo Balzino*, autora Ruggera de Pazienze koji ju je zabilježio u V. pjevanju djela. Iscrpnije je o tome pisao Petar Šimunović (usp. Šimunović 1984).

razmatranja teorije balade na južnoslavenskom prostoru (Maglajlić 1985: 7). Tradiciju bavljenja baladnim žanrom nastavio je Nikola Andrić, a svojim su radovima doprinijeli i Olinko Delorko, Ivan Slamnig, Tvrtko Čubelić, Maja Bošković-Stulli, Josip Kovačić, Zoran Kravar,¹⁰ Simona Delić te Tanja Perić-Polonijo.

PROSTOR SNA U HRVATSKIM USMENIM BALADAMA

Metodologija istraživanja

Budući da se ovaj rad temelji na analizama pjesama, koje se u radu ne iznose, ali su temelj rada, bilo je potrebno odabrati korpus proučavanja. U tu su svrhu odabrane pjesmarice Matičine antologije, *Hrvatske narodne pjesme*, knjiga 5 (Ženske pjesme: Romance i balade) i knjiga 10 (Ženske pjesme: Haremske pričalice i bunjevačke groktalice) koje se u radu označavaju kraticama. Za Ženske pjesme: Romance i balade koristi se kratica HNP5, a za *Haremske pričalice i bunjevačke groktalice* HNP10. Broj naveden uz kraticu označava broj stranice.

Osim navedenih pjesmarica, proučavale su se *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu* Andre Murata i *Narodna pjesmarica* Mihovila Pavlinovića.¹¹

Kako pjesme u proučavanom korpusu nisu posebno označene kao balade i tek se čitanjem može utvrditi je li riječ o baladama, sveukupni broj balada može varirati u odnosu na one koji ih proučavaju. Kao balade shvaćene su pjesme tugaljivog tona, odmjerene dužine, ni preduge, ni prekratke, ograničene jednom životnom epizodom te često tragičnoga svršetka. Prema tim je kriterijima od ukupno 1999 pjesama, koliko ih je u prethodno navedenim zbirkama, balada 247. Svaku se baladu detaljno analiziralo, a posebno se pristupilo motivu sna koji je podrobnije preispitan i interpretiran.

Prostor sna u hrvatskoj usmenoj baladi

Na proučavanom je korpusu hrvatskih usmenih balada utvrđeno da je san dinamički motiv koji se najčešće pojavljuje na početku balade. Riječ je o pokretačkom motivu koji ima značajnu ulogu u izgrađivanju baladne fabule.

¹⁰ Zoran je Kravar proučavajući ljubavnu liriku *Ranjinina zbornika* uočio “pregršt anonimnih pjesama baladne naravi” (Kravar 1995: 177), o čemu je više pisao u radu “Najstarija ljubavna lirika”.

¹¹ Kao korpus proučavanja navedene su pjesmarice odabrane zbog dostupnosti i popularnosti. Nadalje, budući da se hrvatske usmene balade uglavnom poimaju kao ženske pjesme (o podjeli poezije na junačku i žensku ukazuje Kekez (1988: 176)), odabrane su i Ženske pjesme. Kako su prema istoj podjeli ženskim pjesama shvaćene pjesme koje izvode žene, uzimajući u obzir da je većinu Muratovih pjesama kazivala njegova majka Kate Murat (Perić-Polonijo 1996), kao predmet proučavanja uzete su i te zbirka.

Cijela je pripovijest “sanjalačkih balada”¹² okupljena oko motiva sna čiji se sadržaj u baladi prati dva puta – za vrijeme iznošenja sadržaja odsanjanoga sna i za vrijeme ostvarivanja događaja iz sna u zbilji aktera sanjačeva sna.

Takav je slučaj i u najreprezentativnijoj hrvatskoj usmenoj sanjalačkoj baladi *Ljubi Hrnjičinoj* (HNP5: 99). San je u prva dva stiha istaknut kao glavni motiv formulom: “San zasnijela ljubi Hrnjičina, / San zasnijela, u sanku vidjela” (HNP5: 99). Time je recipijent obaviješten o ključnom događaju balade – o snu.¹³ Uz obavijest o snu, iznijeta je i informacija o sanjaču.¹⁴ Spominjanjem sna na početku balade recipijentu se nagovještava važnost sna za kasniji tijek balade. Iako te važnosti recipijent nije odmah svjestan, čitajući baladu do kraja, bitnost sna spoznaje jer njegov značaj tijekom balade gradira.

San se u usmenim sanjalačkim baladama pojavljuje kao jedan od početnih motiva, a nakon što recipijent biva obaviješten o sanjaču, najčešće saznaje sadržaj sna koji se poslije u zbilji ispunjava akteru sanjačeva sna. Ako se san spomene u sredini balade, njegov sadržaj uglavnom ostaje nepoznat.¹⁵ Takav slučaj nije pravilo pa je pojavljivanje sna i iznošenje sadržaja sna u sredini balade moguće, no takav san nema istu važnost kao san o kojemu je recipijent obaviješten na početku balade.¹⁶

Obavijest o snu, o tome tko je sanjao, naziva se “uvodnom formulom”. Baveći se temom sna u književnosti i pripisujući snu tročlanu kompoziciju, Josip Užarević je fraze “tipa sanjao sam / sanjala sam” nazvao uvodnim formulama (Užarević 2012: 53). Kako je jezik usmene književnosti drukčiji, i fraze su drukčije. Neke od najčešćih uvodnih formula sanjalačkih usmenih balada su

¹² Riječ je o terminu autorice rada, a odnosi se na sve balade u kojima se pojavljuje motiv sna. Moguće je razlikovati “prave sanjalačke balade” od “nepravih”. U pravim je sanjalačkim baladama san ključni, dinamički motiv oko kojega je izgrađena baladna pripovijest. Sadržaj je sna u takvim baladama poznat, a važnost sna gradira. Vrhunac je takve balade smrt aktera sanjačeva sna ostvarena prema prethodno iznesenom sadržaju (nacrtku) sanjačeva sna. Neprave sanjalačke balade su one u kojima je san jedan od spomenutih motiva, ali njegov sadržaj ostaje nepoznat i ne utječe na razvoj baladne fabule.

¹³ U proučavanju je baladama obavijest o snu iznijeta na nekoliko načina: 1. recipijent je o snu obaviješten informacijom da je tko zaspao, a ako je zaspao, prema teorijama da se i za najkraćeg odmora sanja, znači da je i sanjao (usp. Jakelić 1994), ali sadržaj sna ne doznaje, npr. “Zaspa Vide u gori zelenoj” (HNP5: 333), “Stipe slatki sanak spava (HNP5: 159), “Vodarica vila je zaspala” (HNP5: 30), “Dok ga kleti sanak uhvatio” (HNP10: 18), “Tri je dana u mrtvilu spala” (Murat 1996: 83). 2. drugi je način da recipijent biva obaviješten tko je i što sanjao. Tada je sadržaj sna uglavnom poznat i kasnije se ostvaruje u zbilji aktera sna. Prema tome, snovi čiji su sadržaji poznati, proročki su snovi. Primjeri su balade: *Ljubi Hrnjičina* (HNP5: 99), *Frane i Lijana* (HNP5: 221), *San Ljubi Romanove* (HNP5: 346), *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge* (HNP5: 326), *Idris-begovu kulu rastrgao vjetar s Velebita* (HNP5: 330).

¹⁴ Iz uvodnih je formula, npr. “San usnula”, jasno da je riječ o sanjačici i ženskom snu.

¹⁵ Neki od takvih primjera su balade *Mate Juranović i vila vodarica* (HNP5: 41), *Paša nadmudrio vilu* (HNP5: 49), *Ženidba na silu* (HNP5: 282), *Svekrva oklevetala snahu* (HNP5: 158), *Ne spava se, kad se ljubi draga* (HNP10: 54).

¹⁶ Iznimka je balada *Idris-begovu kulu rastrgao vjetar s Velebita* (HNP5: 330) u kojoj se san poznatoga sadržaja pojavljuje u sredini pjesme i ima istu važnost kao san koji se javlja na početku balade.

“san zasnijela, san snila”,¹⁷ a zatim se dodaje tko. Sanjač je ili imenovan¹⁸ ili se iz informacije o snu, može utvrditi kojega je spola.¹⁹ Često ispred fraze “san usnila” stoji epitet koji pobliže određuje san.²⁰

Nakon uvodne formule, prema Užareviću, slijedi “izlaganje sama sna” te “završna formula probudio sam se / probudila sam se” (Užarević 2012: 53). Takva struktura ne može se dosljedno pripisati snovima hrvatskih usmenih balada jer je recipijent usmene balade samo obaviješten da je tko usnuo, a o sadržaju sna u pojedinim se balada ne saznaje ništa.²¹ Drugi se segment tročlane strukture snova može primijeniti samo na one balade u kojima je sadržaj sna poznat.²² Nadalje, budući da o trenutku buđenja sanjača recipijent nije informiran, a da je san gotov zaključuje na temelju konteksta,²³ jasno je da se navedena završna formula u hrvatskoj usmenoj baladi ne pojavljuje.

Razmatrajući likove sanjača, na proučavanom je korpusu utvrđeno da u hrvatskim usmenim baladama sanjaju uglavnom žene. Kako su pretežno žene bile kazivačice balada, a i usmene književnosti općenito (Perić-Polonijo 1996: 11), ta činjenica nije iznenađujuća. Osim što su sanjačice, u sanjalačkim su baladama žene i glavne junakinje. No, o tome se da mnogo raspravljati. Uzimajući u obzir fabulu balade koja se temelji na sanjačičinu snu, žena je glavni baladni lik čija je pripovijest ključna. Kako se iz te pripovijesti saznaje o događaju u kojem je središnja osoba muškarac, moguće je razmatrati i muškarca kao glavnoga lika. Budući da je tragična osoba u konačnici žena,

¹⁷ Primjeri uvodnih formula vidljivi su sljedećim baladama: *Ljubi Hrnjičina* (“San zasnijela ljubi Hrnjičina, / San zasnijela, u sanku vidjela”/[HNP5: 99]), *Huda sreća Iva Senjanina* (“San zasnijela u Senju devojkica, / san zasnijela, u sanku vidjela” [Murat 1996: 116]) te balada *San ljubi Romanove* (“San zasnijela jubi Romanova, / San zasnijela u sanku vidjela” HNP5: 346). San se pojavljuje na početku i u baladi *Djevojka ožalila vjerenika* no bez uvodne formule. Navedena balada započinje informacijom o usnulom snu i sanjaču (“Djevojka je krasan san usnila” [HNP5: 136]).

¹⁸ Sanjač(ica) može biti imenovan(a) vlastitim imenom, npr. “Stipe slatki sanak spava” (HNP5: 159), “Jelu sanak prihvatio” (HNP5: 112), “Zaspa Vida u gori zelenoj” (HNP5: 333) ili općom imenicom, npr. “Djevojka je krasan san usnila” (HNP5: 136).

¹⁹ Npr. “Đe sam pio, tu sam i zaspao” (Murat 1996: 122), “Tri je dana u mrtvilu spala” (op. cit.: 83), “Pa on leže, da l’jep sanak sniva” (HNP5: 282).

²⁰ Epiteti za san su: čudan (“Neg san noćas malo spala sankica, / Malo sankica, čudan mi se snio” [HNP5: 100]), tužan (“Tužan sanak Mejrima usnila” [HNP5: 297]), krasan (“Djevojka je krasan san usnila [HNP5: 136]), kršan (“Kršan sam ti noćas san usnila” [HNP5: 137]), tvrd (“Kako leže, tvrd ga sanak svlada” [HNP5: 390]), sladak (“Tut joj Stipe slatki sanak spava” [HNP5: 159]), lijep (“Pa on leže, da l’jep sanak sniva” [HNP5: 175]), zao (“Noćaske sam zao san usnila” [HNP5: 298]), tih (“Fajka ide š njim tih sanak spavat [Murat 1996: 418]).

²¹ Jedan od primjera balade u kojem je sadržaj sna potpuno nepoznat je balada *Mate Juranović i vila vodarica* (HNP5: 41). U navedenoj se baladi samo kazuje da je vila zaspala (usp. HNP5: 41).

²² Npr. na baladu *San ljubi Romanove* (usp. HNP5: 346), *Frane i Lijana* (usp. HNP5: 221), *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge* (usp. HNP5: 327), *Ljubi Hrnjičina* (usp. HNP5: 99), *Huda sreća Iva Senjanina* (Murat 1996: 116).

²³ Npr. kad Marge iz balade *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge* kazuje bratu “Er sam noćas malo sankica spala / Malo spala, čudan mi se snio...” (HNP5: 326), recipijentu je jasno da je Marge san odsanjala. To se može zaključiti prema prošlom glagolskom vremenu (“sam spala”), ali i činjenicom da sanjač ne može u isto vrijeme sanjati i kazivati san.

čija je smrt neizostavan element sanjalačkih balada, nju se ipak smatra glavnom baladnom (anti)junakinjom.

Osim žena, bitna je motivska odrednica hrvatskih usmenim balada proročanstvo. Da je san u proučavanim baladama proročki, potvrđuje događaj koji se nakon sanjanog sna zbiva na sanjačičinoj javi.²⁴ No, proročki san sanjačica može sanjati i kada je prostorno daleko od aktera sna koji je nesreću već doživio. Sanjačica još ne zna da je akter njezina sna mrtav i da se san već ispunio, ali njezina povezanost s akterom sna toliko je jaka i unatoč udaljenosti i neznanju sudbine svoga dragog, ona biva snom obaviještena o tragediji. Da se san ostvario, saznaje primajući na javi vijest o nesretnu događaju.²⁵

Iz prethodnoga su vidljive varijacije proročkoga sna u baladi. Jedna je od mogućnosti da se san kojega je sanjačica sanjala ispunio prije sanjanja. Tada je san reakcija na događaje iz stvarnosti koje sanjačica još nije doznala, ali sanjanjem postaje svjesna mogućnosti njihova prethodnoga ostvarenja. Da je to tako, sanjačica saznaje na kraju balade. Budući da zbog smrti aktera ona ne ostvaruje svoju ljubav, tragično skončava život samoubojstvom.²⁶

Ljubav koja završava tragično zbog kobnog događaja koji se dogodio muškarcu, a potom se zbog njega ubila ženska osoba, ne mora biti ljubav momka i djevojke. Analizirajući odabrani korpus, uočeno je nepostojanje pravila prema kojemu bi odnos sanjačice i aktera sna uvijek bio odnos draga-dragi. Proučavajući muškarce kao glavne aktere ženskih proročkih snova, nameće se zaključak da je riječ o muškim osobama s kojima su sanjačice povezane na dva načina: muškarac iz sanjačičina sna je njezin brat²⁷ ili odabranik.²⁸

Unatoč većoj količini balada u kojima su muškarci glavni akteri ženskih snova, nekoliko je snova u kojima su akteri žene.²⁹ I tada je naglasak na odnosu sanjačice i aktera sna, a san je također proročki. Sanjačica je često majka, a akter sna kći³⁰ stoga je i u takvom tipu sanjalačkih balada potvrđena čvrsta veza među likovima čiji je odnos na visokoj emocionalnoj razini, a potvrđen je krvnim srodstvom.

²⁴ Prema nekim teorijama o snovima, mali je broj snova o smrti proročkoga karaktera. Smrt u snovima često znači nešto različito od tjelesne smrti (Jakelić 1994). Suprotno ovakvom razmišljanju jesu Freudove teze. Sigmund Freud (Freud 2001) smatra da sanjanjem smrti neke osobe sanjač izražava želju da sanjana osoba umre. Kako su se mnogi pobunili i usprotivili takvome shvaćanju snova o smrti, Freud i dalje tvrdi isto konstatirajući da želje, vidljive u snu, nisu uvijek aktualne želje, već su one često odbačene, potisnute, protekle (usp. Freud 2001).

²⁵ Primjer takva sna nalazi se u baladi *Smrt Mejre Atlagića* (usp. HNP5).

²⁶ Isto.

²⁷ Najpoznatija hrvatska usmena balada u kojoj su sanjačica i akter njezina sna povezani krvnim srodstvom te su u odnosu sestra-brat, jest balada *Nakić Grgur i sestra mu* (usp. Murat 1996: 39).

²⁸ Najbolji primjeri takvih balada jesu balade *Ljubi Hrnjičina* (usp. HNP5: 99) te *San ljubi Romanove* (usp. HNP5: 346).

²⁹ Primjer je takve balade hrvatska usmena balada *Frane i Lijana* (usp. HNP5: 221).

³⁰ Isto.

Kako je san za sanjačicu važan, a za njegova aktera, koji sadržaj sna donaje od sanjačice, predstavlja nebitnost, san se redovito ostvaruje kao inat više sile koja kao da želi ljudima, ponajprije akterima sna, pokazati svoju nadmoć. Smatrajući san djelovanjem više sile koja ljudima kroz snove šalje poruke, zaključuje se kako je hrvatskoj usmenoj baladi svojstveno shvaćanje snova kao božanskih poruka i upozorenja.³¹

Kako se proročki snovi uvijek ostvaruju, a sporno je samo sanjaju li se prije, za vrijeme ili nakon ostvarenja, oni mogu biti realizirani na nekoliko načina. Prvi je da se u sanjalačkim baladama pojavljuje dvostruka istost scene – sanjač sanja san o čijemu je sadržaju recipijent obaviješten, a događaj koji se zbio u snu na kraju se balade ostvaruje akteru sna u zbilji. Koban događaj može se realizirati identično kao u snu,³² no može se ostvariti i uz manje izmjene³³ koje su često zanemarive i usprkos njima događaj koji se akteru sna dogodio recipijent povezuje s prvotno spomenutim snom. S druge strane, proročki snovi mogu biti i simbolički. U njima sanjači ne sanjaju izravno osobu koja će tragično skončati, već se kao akteri pojavljuju životinje. Pokazalo se da su akteri takvih snova uglavnom ptice,³⁴ najčešće golub i sokol koji su u snovima aktera sanjalačkih balada navjestitelji smrti.³⁵ Kako je riječ o narodnim pjesmama, a literatura o snovima (Freud 2001; Jakelić 1994; Eagleton 1987) ne daje logično rješenje o značenju životinja (ptica) u snovima kako općenito tako ni u književnosti, značenje se prije pronalazi u narodnim sanjaricama, koje su, iako nepouzdana literatura, u ovom slučaju itekako smislene. Prema narodnim su vjerovanjima ptice “simbol nevolja, žalosti, pa čak i smrti” (Šivak i Vuković 2000: 100).

U hrvatskoj usmenoj baladi, osim što proročke snove sanjaju žene, sadržaje njihovih snova recipijent redovito saznaje. Oni su ključni za baladu i njezina junaka kojemu nagovještaju budućnost. Iako se mogu shvatiti kao upozorenje više sile, snovi najavljuju i veliku nesreću osoba s kojima su sanjači snažno povezani. Tako sanjači usmenih balada ne sanjaju osobu s kojom nisu u intimnijem odnosu. Iz te činjenice proizlazi tragika balade koja se usredotočuje na bliske međuljudske odnose. Time što sanjačica sanja brata ili odabranika, ostvarena je i vlastita tragedija. Smrt osobe koja sanjačici ne znači mnogo, nema većega utjecaja na njezin život, stoga aktera sanjalačke

³¹ O snovima općenito, ali i o snovima u književnosti te o vrstama tumačenja snova pisale su Mihaela Girardi-Karšulin (2012) i Branka Jakelić (1994).

³² Primjer balade u kojoj se sanjačin san identično u zbilji ostvario akteru sna, jest balada *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge*.

³³ Primjer balade s variranim ostvarajem događaja iz sna je balada *Idris-begovu kulu rastrgao vjetar s Velebita* u kojoj sanjačica sanja vodu koja ju je opkolila, a u istom je događaju u zbilji opkoli vatra.

³⁴ Osim ptica, na proučavanom je korpusu kao simbol nesreće zapažen i crni oblak (primjer je balada *Ljubi Hrnjičina*).

³⁵ Općenito se kao glasnik smrti u baladama pojavljuje i gavran (npr. balada *Gavrani javljaju smrt Pera Daničića*, HNP5: 103).

balade ne bi dirnula i ne bi utjecala na daljnji sanjačičin život. Ovako muškarac, akter sanjačičina sna, predstavlja osobu preko koje sanjačica ostvaruje svoj dom,³⁶ što se na kraju sanjalačke balade, smrću aktera sna, potvrđuje kao nemogućnost ostvarivanja ili potpuni gubitak doma.³⁷ Muškarac je uglavnom sanjačičina jedina veza s domom u kojem, nakon smrti aktera sna, sanjačicu čeka "huda strina"³⁸ ili zla svekrva,³⁹ koja status svekrve, doduše, ne ostvaruje zbog sinove smrti i nemogućnosti njegove ženidbe, što je vidljivo u Muratovim baladama *Ljubi Hrnjičina*, *Huda sreća Iva Senjanina* te *Nakić Grgur i sestra mu*.

Proučavajući žene kao nositeljice sna hrvatskih usmenih balada, valja istaknuti da one nisu jedine koje sanjaju. Iako je balada u kojima muškarci sanjaju brojana manje, one nisu nevažne. Muškarci također sanjaju,⁴⁰ ali sadržaji su njihovih snova često nepoznati.⁴¹ Ako za muškarca i jest rečeno da je usnuo, recipijent podrobniju informaciju o snu uglavnom ne dobiva. Češće se samo kazuje tko je i gdje zaspao. Pri tome je mjesto spavanja redovito eksterijer, najčešće gora.⁴²

Osim po poznatom sadržaju ženskih snova, odnosno nepoznatom sadržaju muških snova, razlika u snovima dvaju spolova jest i u mjestu snivanja. Za razliku od muškarca koji sniva u eksterijeru, žene snivaju uglavnom u interijeru, u svojem (mogućem) domu.⁴³ Taj je podatak u sanjačičinu iskazu izo-

³⁶ U hrvatskim usmenim sanjalačkim baladama dom podrazumijeva "ambijent u kojem se živi, ali i obiteljske članove koji obitavaju u njemu i koji ga čine. Dom se tako konstruira kao mreža suodnosa materijalnih dobara [...], ljudskih kretanja i akcija u njemu [...], značenja koja mu obitavatelji pridaju u smislu pripadnosti te snagom relacijskih veza članova obitelji koje signaliziraju dom" (Rudan Kapec i Tomašić 2012: 201). Prema tome, akter sanjačeva sna jedini je član obitelji koji sa sanjačicom čini dom. Riječ je o muškarcu koji je sanjačičin brat ili odabranik.

³⁷ Muškarac koji je akter sanjačičina sna uglavnom je i njezina jedina veza s domom. Njegovim je gubitkom izgubljen i dom kao zajednica ljudi koji u njemu žive. O tome su više pisale Evelina Rudan Kapec i Josipa Tomašić (usp. Rudan Kapec i Tomašić 2012).

³⁸ U baladi *Nakić Grgur i sestra mu* sanjačicu nakon smrti aktera njezina sna, koji je bio njezin jedini bliži krvni srodnik, čeka "huda" strina koja će se prema njoj ponašati loše – "/ Koriće me jutrom i večerom, / biće mene tešk'jem zamlatnicam / i sa noge žut'jem štopalicam..." (Murat 1996: 42).

³⁹ Zla je svekrva u *Ljubi Hrnjičinoj* Hrnjičina majka, koja bi u slučaju sanjačičina povratka na Hrnjičin dvor neostvorenu snahu optužila za smrt svojih sinova, što potvrđuju sljedeći stihovi: "Da ja pođem majci Hrnjičinoj, / r'jeće meni Hrnjičina majka: / 'Bor t' ubio, draga neve moja! / Što si, neve, momu dvoru došla / kad mi n'jesi sinove dovela? / S tebe ja sam djecu izgubila" (Murat 1996: 193).

⁴⁰ Neki od primjera takvih balada su: *Zidanje Derviš-pašine munare* (HNP5: 141), *Ženska nevjera* (HNP5: 390), *Svekrva oklevetala snahu* (HNP5: 158), *Ženidba na silu* (HNP5: 282), *Glava sestre izdajnice* (HNP5: 333).

⁴¹ Balada u kojoj se sadržaj muškarčeva sna doznaje je *Zidanje Derviš-pašine munare* (HNP5: 141).

⁴² Npr. "Zaspa Vide u gori zelenoj" (HNP5: 333), "...srid gore zelene, / Tu joj Stipe sladak sanak spava" (HNP5: 159), "Pa on ode gore na čardake, / Pa on leže, da l'jep sanak sniva" (HNP5: 282)... Iznimka je balada *Zidanje Derviš-pašine munare* u kojoj muškarac sniva u interijeru.

⁴³ San u interijeru sanjaju npr. "Ljubi Hrnjičina" (usp. HNP5: 99), "Jubi Romanova" (usp. HNP5: 346), "djevojka" koja je "ožalila vjerenika" (usp. HNP5: 136), "virna ljuba" Idris-begova (usp. HNP5: 331).

stavljen, no iz konteksta se razaznaje da je riječ o snu sanjanom u interijeru.⁴⁴ Oprečno tome, akteri se ženskih snova nalaze uglavnom u eksterijeru, npr. brat je Grgur “pošo iz Senja bijela” (HNP5: 326), s Lijanom se “vali razbijali” (HNP5: 221).⁴⁵ Uzevši u obzir samo muške aktere ženskih snova, zaključuje se da muškarci zauzimaju vanjski prostor, a sanjačice unutrašnji prostor, prostor doma koji se općenito u usmenim baladama “konstituiraju u relacijskoj vezi preko ženskih članova obitelji” (Rudan Kapec i Tomašić 2012: 202).

Analizirajući snove hrvatskih usmenih balada, vidljivo je da su oni iz perspektive pripovjedača pobliže određeni atributom. U muških snova oni često izostaju, no mogućnost da se sanjačev san pobliže odredi nije isključena. Nekoliko je balada u kojima je muškarac usnuo “tvrđ”⁴⁶, “lijep”⁴⁷ te “slatki sanak”.⁴⁸ Ostali epiteti koji se javljaju uz snove hrvatskih usmenih balada su: čudan, zao, kršan, tužan. Iz određenja sna kao takvog, proizlazi tragičnost sanjanih događaja koji se na javi sanjača odvijaju na kraju balade, a kao posljedicu nerijetko donose “lančanu smrt”.⁴⁹ Na kraju se proučavanih balada sanjani događaj ostvaruje, a akter sna smrtno stradava. Ipak, smrću aktera san nije potpuno ostvaren. Za razliku od sanjačeva sna koji proriče samo smrt aktera sna, u baladnoj su stvarnosti dvije smrti – smrt aktera sna i smrt sanjača. Naime, sanjačica, koju se može pojmiti tragičnom junakinjom čija je krivnja sadržana u sanjanju sna i(li) gubitku doma, čini samoubojstvo koje je reakcija i posljedica smrti aktera njezina sna. Gubitak je (jedinoga) člana obitelji u usmenoj baladi tako gubitak vlastitoga identiteta, a time i smisla postojanja.⁵⁰ Prema tome, čini se da u baladama s poznatim sadržajem sna sanjačica proriče dvije smrti.

Osim smrti aktera sna i sanjača, moguće je još nekoliko varijanti smrti. U baladi *Zidanje Derviš-pašine munare* sanjač u snu dobiva poruku da mora zaklati jednoga sina ako želi izgraditi munaru (HNP5: 143). U takvim je snovima iskazana poruka više sile koja sanjaču kazuje što mora učiniti želi li ostvariti svoj naum. U istoj je baladi uočeno da se zbog smrti onoga koga

⁴⁴ Npr. kad se u baladi *Ljubi Hrnjičina* kaže “U snu se je mlada prepadnula, / od straha je na noge skočila, / Pa se šeta po visokoj kuli” (HNP5: 99), jasno je da je riječ o snu sanjanom u interijeru.

⁴⁵ Evelina Rudan Kapec i Josipa Tomašić izvršile su istraživanje o zastupljenosti interijernih i eksterijernih prostora na određenom korpusu obiteljskih balada (154 balade iz HNP5 i 57 balade iz HNP10) iz kojeg je proizašlo da se tragični događaj u baladi češće događa u eksterijeru (Rudan Kapec i Tomašić 2012: 200).

⁴⁶ “Kako leže, tvrđ ga sanak svlada” (HNP5: 390).

⁴⁷ “Pa on leže, da l’jep sanak sniva” (HNP5: 282).

⁴⁸ “Stipe slatki sanak spava” (HNP5: 159).

⁴⁹ Jedna je smrt povod drugoj smrti. Npr. brat Grgur je umro, a zbog njegove se smrti zatim ubija sestra, koja je svojim snom zapravo prorekla njegovu smrt. Budući da se osjeća krivom zbog sanjanja sna, i ona sama počinu ubojstvo.

⁵⁰ Najbolji su primjer balade *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge* te *Ljubi Hrnjičina*.

san nalaže da treba ubiti, ubija i treća osoba.⁵¹ Posljednja je moguća smrt u proučavanim baladama smrt za vrijeme sna. Tada je san prilika drugome za ubojstvo sanjača.⁵²

Iz prethodnoga je jasno kako je u hrvatskim usmenim sanjalačkim baladama razlika između likova muškaraca i žena mnogo. Različita su mjesta sanjanja, ali i sami snovi. Ženski su snovi proročki, a muški sadržajno neodređeni i opisani eventualnim epitetom koji je suprotan epitetima ženskih snova. Ženskom se snu pripisuju negativne konotacije, dok muškarčev san, sadržajno nepoznat, ostaje određen kao pozitivan ili neutralan.⁵³

Suprotnosti dvaju spolova jasne su i u reakcijama na san. Kako su sadržaji muških snova nepoznati, reakcije na njih izostaju. Oprečno tome, žene svoje snove kazuju njihovim akterima. Bilo da je riječ o muškim ili ženskim akterima sna, reakcije su uglavnom jednake. Sanjačica je zbog sadržaja sna uznemirena i zabrinuta za aktera sna kojemu, da bi ga upozorila, prepričava sanjani događaj.⁵⁴ I pri postupku prepričavanja bitna je čvrstoća odnosa između sanjača i slušača sna, a ključna je odrednica povjerenje. To je potpuno razumljivo, jer svoju intimu, pa tako i snove, osoba neće povjeravati onome kome ne vjeruje. Budući da snove sanjači prepričavaju bliskim osobama, od njih bi se očekivalo razumijevanje, no ono izostaje. Akter sna, ili koji drugi slušač,⁵⁵ događaj smatra nevažnim, neistinitim, nečim čemu ne treba vjerovati.⁵⁶ Tvrdeći da je san, tlapa,⁵⁷ tj. ono što se “pričinja kao prazna nada ili fantazija bez oslonca u realnosti”,⁵⁸ a Bog istina, snu se pripisuje demonska narav.⁵⁹ Unatoč poimanju snova kao nevažnosti od strane lika, san se ipak pokazuje presudnim.

Iako je snove hrvatskih usmenih balada moguće tumačiti iz psihoanalitičke perspektive, od takvih se tumačenja odustaje zbog mitskog shvaćanja sna⁶⁰ kao poruke nadnaravnog, najprije od strane baladnih sanjača. Naime,

⁵¹ U baladi *Zidanje Derviš-pašine munare* nakon što sanjač ubije sina, čije ubojstvo nalaže san, zbog sinove se smrti ubija majka, pašina “virna ljuba” (HNP5: 145).

⁵² U baladi *Sirotica Jele* Jelu je u gori “sanak prihvatio”, a njezina mačeha za to vrijeme “Srebrne je nože izvadila, / Jelu kolje kako dite malo” (HNP5: 112).

⁵³ Npr. “Slatki sanak” koji sanja Stipe u gori zelenoj (usp. HNP5: 159) prije će se shvaćati pozitivnim nego negativnim. No, budući da je sadržaj sna nepoznat, značenje je sna neutralno za daljnji tijek balade.

⁵⁴ Jedan od primjera je i balada *Frane i Lijana*, u kojoj Lijanina majka kćeri, akterici svoga sna, kazuje sadržaj sna (usp. HNP5: 137).

⁵⁵ Osim što sadržaj sna kazuje njegovu akteru, Ljubi san prepričava i Hrnjinu majci (usp. HNP5: 100).

⁵⁶ Primjer nevjerovanja u sadržaj sna jest balada *Smrt Grgura Senjanina i sestre mu Marge*, u kojoj je san od strane njegova aktera definiran kao tlapnja (“San je tlapa, a Bog istina” [HNP5: 326]). Slična je fraza vidljiva i u baladi *San ljubi Romanove*, u kojoj stoji “San je klapa, a Bog je istina” (HNP5: 347). Navedeni je citat dodatno naglašen stihom: “U san, jubi, vjerovat ne vaja” (op. cit).

⁵⁷ “San je tlapa, a Bog istina” (HNP5: 326).

⁵⁸ Definicija prema Hrvatskom jezičnom portalu.

⁵⁹ Demonsku narav snovima pripisuje Aristotel (usp. Girardi-Karšulin 2012).

⁶⁰ Znanost o snovima pokazala je da se snove može tumačiti na dva načina. Prvi snove razumije kao poruke viših sila, dok drugi tumači snove kao reakcije na prvi tip, želeći snove razumjeti iz same prirode

san je u hrvatskim usmenim sanjalačkim baladama ključan dinamički motiv koji utječe na razvoj radnje balade, a njegovo značenje gradira.

Na proučavanom je korpusu usmenih balada utvrđeno da je san prvenstveno naklonjen ženi. I to ne bilo kojoj ženi, već sestri, zaljubljennoj djevojci ili nevjesti te majci. Za njihove je snove karakteristično proroštvo i nagovještaj budućnosti, a bitna odrednica je smrt. Suprotnost ženskim snovima su muški snovi nepoznatoga sadržaja, manje bitni od ženskih snova.

Središnji događaj odsanjanoga ženskoga sna, ali i događaj koji se zrcali u sanjačevoj realnosti, je smrt. Kao posljedica smrti aktera sanjanog sna u baladnoj zbilji redovito se pojavljuje smrt sanjača. Tako sanjanjem proročkoga sna, sanjač vidi budućnost aktera svoga sna, ali i vlastitu budućnost pri čemu oba događaja imaju isti ishod – smrt.

Zbog viđenja budućnosti žene su u usmenim sanjalačkim baladama u povlaštenom položaju.

Iako je inače muškarac shvaćen kao biće razuma, u sanjalačkim se baladama ženama pripisuje razumnost. Tako je žena ispred, ali i izvan razuma. Kako sanjačin san muškarci shvaćaju kao tlapnju i besmislicu, žene su izvan razuma. Vjerovanjem u san kao u sliku budućnosti, žene su ispred razuma jer kroz san vide što će uslijediti. Osim što su ispred razuma, one su u usmenim sanjalačkim baladama i ispred muškarca, a tu im privilegiju daje upravo proročki san koji se ostvaruje na zbilji u skorom razdoblju nakon sanjanja. Stoga, osim što je žena za hrvatsku usmenu baladu, ali i književnost općenito, važna kao kazivačica, ona je važna i kao glavni lik usmenih sanjalačkih balada, a njezina je važnost naglašena najtipičnijim baladnim motivom – motivom obitelji (Delić 2001), u kojoj je njezina uloga nezamjenjiva.

NAVEDENA LITERATURA I IZVORI

- Andrić, Nikola. 1909. *Hrvatske narodne pjesme*, 5. *Ženske pjesme: romance i balade*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Andrić, Nikola. 1924. *Hrvatske narodne pjesme*, 10. *Haremske pričalice i bunjevačke groktalice*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Benčić, Živa i Dunja Fališevac. 2012. "Predgovor". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 7–12.
- Bošković-Stulli, Maja. 1978. "Usmena književnost". U Maja Bošković-Stulli i Divna Zečević. *Povijest hrvatske književnosti*, 1. *Usmena i pučka književnost*. Zagreb: Liber Mladost, 7–67.
- Bošković-Stulli, Maja. 1999. *O usmenoj tradiciji i o životu*. Zagreb: Konzor.
- Čubelić, Tvrtko. 1958. "Balada u narodnoj književnosti". U *Rad Kongresa folklorista Jugoslavije u Zaječaru i Negotinu 1958*. M. S. Lalević, ur. Beograd: Naučno delo, 83 -104.

onih bića kojima je san svojstven. Prvi je tip tumačenja sna mitski, a drugi racionalni (usp. Girardi-Karšulin 2012: 27).

- Delić, Simona. 2001. *Između klevete i kletve. Tema obitelji u hrvatskoj usmenoj baladi*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Delić, Simona. 2004. "Stihovana priča i obitelj. Zašto još uvijek pripovijedamo balade?". U *Između roda i naroda*. Renata Jambrešić Krin i Tea Škokić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 257–268.
- Delić, Simona. 2011. *Silva hispanica. Komparativna studija o žanru balade u modernoj hrvatskoj i španjolskoj usmenoj tradiciji*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Delić, Simona. 2015. "Balada kao književni žanr". *Anali Dubrovnik* 53/2: 489–515.
- Dürriegl, Marija-Ana. 2004. "Bih' usnul' ... a ne spah' – san kao viđenje". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 103–128.
- Eagleton, Terry. 1897. *Književna teorija*. Zagreb: SNL.
- Encyclopaedia Britannica*. Dostupno na: <http://www.britannica.com/> (pristup 6. 5. 2016.).
- Freud, Sigmund. 2001. *Tumačenje snova*. Zagreb: Stari grad.
- Girardi-Karšulin, Mihaela. 2012. "Što su snovi". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 27–40.
- Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/> (pristup 1. 6. 2016.).
- Hrvatski jezični portal. Dostupno na: <http://hjp.novi-liber.hr/> (pristup 1. 6. 2016.).
- Jakelić, Branka. 1994. *Govor snova*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- Kekez, Josip. 1998. "Usmena književnost". U Škreb, Zdenko i Ante Stamać. *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 135–183.
- Kovačić, Josip. 1980. *Poetika narodne balade i romance na osnovu hrvatsko-srpske i mađarske građe*. Doktorska disertacija. Zagreb.
- Kravar, Zoran. 1995. "Najstarija ljubavna lirika". *Dubrovnik: časopis za književnost i znanost* 6/4: 171–180.
- Lachmann, Renate. 2004. "Književni san kao tekst u tekstu". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 15–26.
- Maglajlić, Munib. 1985. *Muslimanska usmena balada*. Sarajevo: Izdavačko poduzeće "Veselin Masleša".
- Marković, Franjo. 1869. "O baladah i romancah. Čitao u javnom predavanju namijenjenom krasnom spolu Fr. Marković". *Vienac* 44 1: 760–771.
- Matijašević, Željka. 2006. *Strukturiranje nesvjesnog. Freud i Lacan*. Zagreb: AGM.
- Matijašević, Željka. 2011. *Uvod u psihoanalizu. Edip, Hamlet, Jekyll/Hyde*. Zagreb: Leykam international.
- Narodne pjesme iz Luke na Šipanu*. 1996. Tanja Perić-Polonijo, ur. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pavlinović, Mihovil. 2007. *Hrvatske narodne pjesme*, 1. Stipe Botica, ur. Split: Književni krug.
- Pavlinović, Mihovil. 2008. *Hrvatske narodne pjesme*, 2. Stipe Botica, ur. Split: Književni krug.
- Perić-Polonijo, Tanja. 1988. "The Ballad and the Lyric Poem". U *Ballads and Other Genres*. Jerko Bezić i Zorica Rajković, ur. Zagreb: Zavod za istraživanje folklor, 41–51.
- Perić-Polonijo, Tanja. 1996. "Predgovor. O rukopisnoj zbirci Andre Murata *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu* (1886)". U *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu*. Zagreb: Matica hrvatska, 7–28.
- Perić-Polonijo, Tanja. 2004. "Otočke kazivačice usmenih pjesama". U *Između roda i naroda*. Renata Jambrešić Krin i Tea Škokić, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 269–280.
- Poljak Makaruha, Dubravka. 2007. *Ukrajinska usmena balada*. Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo.

- Popović, Tanja. 2007. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Logos Art.
- Rudan Kapec, Evelina i Josipa Tomašić. 2012. "Kako vide dom sestra, otac i ljuba. Analiza prostora u trima baladama iz kazivanja Kate Murat". U *FEB 2012. Zbornik radova. Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij Hrvatska folklorna i etnografska baština u svjetlu dubrovačke, svjetske i turističke sadašnjosti*. Mira Muhoberac, ur. Zagreb: Folklorni ansambl Lindo, 199–207.
- Sambunjak, Zaneta. 2009. "Njemačke balade u estetičkoj teoriji Franje pl. Markovića". U *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine 69–70*. 35/1–2: 69–82.
- Sertić, Mira. 1968. "Geneza balade u narodnoj i pisanoj književnosti". U *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 10: 145–158.
- Solar, Milivoj. 1983. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šimunović, Petar. 1984. "Šklavunske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica". *Narodna umjetnost* 21/1: 53–63.
- Škreb, Zdenko. 1986. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.
- Užarević, Josip. 2004. "Posmrtni let duše u svemir". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 51–70.
- Velika narodna sanjarica*. 2000. Eduardo Šivak i Zvonko Vuković, ur. Zagreb: Erudit.
- Vojvodić, Jasmina. 2013. "Književnost o snovima". Dostupno na: <http://www.matica.hr/hr/399/Knji%C5%BEevnost%20o%20snovima/> (pristup 8. 10. 2016.)
- Žmegač, Viktor. 2004. "Pobuna snova". U *Prostori snova. Oniričko kao poetološki i antropološki problem*. Živa Benčić i Dunja Fališevac, ur. Zagreb: Disput, 41–50.

THE MOTIF OF THE DREAM IN THE CROATIAN ORAL BALLAD

SUMMARY

This paper deals with the motif of the dream and its position in Croatian oral ballads. The paper starts with a theoretical overview of ballads, followed by an attempt to answer the questions that have arisen concerning ballads containing dreams. The research is based on a corpus of oral poems taken from the following collections: *Hrvatske narodne pjesme* (Croatian Folk Songs), volume 5 (*Ženske pjesme: Romance i Balade*; [Women's Songs: Romances and Ballads]) and volume 10 (*Ženske pjesme: Haremske pričalice i bunjevačke groktalice* [Women's Songs: Příkladice from the Har-em and Bunjevci Groktalice]), *Narodne pjesme iz Luke na Šipanu* (Folk Songs from Luka on the Island of Šipan) by Andro Murat and *Narodna pjesmarica* (Folk Song-book) by Mihovil Pavlinović. The dreams are analyzed from a mythical perspective because of the specific understanding of dreams in Croatian oral ballads as messages from a higher power.

Keywords: ballad, dream, dreamer, family, death